

YEDİ İKLİM

EDEBİYAT • KÜLTÜR • SANAT • AYLIK DERGİ • TEMMUZ 2001 • FİYATI: 2.000.000 (KDV DAHİL)

- *Dr. Kâzım Hacımeyliç*
- *Hasan Aycın*
- *Ali Haydar Haksal*
- *Ali Barskanmay*
- *Selvigül Kandoğmuş Şahin*
- *İlyas Dirin*
- *Muhammed Eroğlu*
- *Mücahit Koca*
- *Tayyib Atmaca*
- *Gönül Yonar Utku*
- *Emre Miyasoğlu*
- *Yusuf S. Müftüoğlu*
- *Osman Özbahçe*
- *Arzu Altun*
- *Ercan Ata*
- *Mustafa Celep*
- *Meral Afacan*
- *Lokman Erdoğan*
- *Sedat Umran*
- *Selçuk Çıkla*
- *Mehmet Atilla Maraş*
- *Yakup Şafak*
- *Mehmet Törenek*
- *Rasim Demirtaş*
- *Turhan Doğan*
- *A. Görkem Userin*
- *Elif Turgut*
- *Ahmet Edip Başaran*
- *Ahmet F. Yüksel*
- *Ali Büyükçapar*
- *Abdülbari Karabeyeser*

*Divan Şiirindeki 'Sevgili Tipini
Alaya Alan Bir Roman yahut
Hüseyin Cahit'in Nadide'si*

Selçuk ÇIKLA

*Nadide romanının birkaç yerinde eski edebiyata,
eski edebiyatın güzellik anlayışına eleştiriler
yöneltildiğini, olayların akışı içinde Divan şiiriyle ilgili
istihzaların yer aldığı görüyoruz.*

Osmanlı'da Tanzimat'tan sonra yetişen aydınların Batı'nın kültür ve medeniyetine, bu medeniyeti şekillendiren değerlere olan ilgi ve sempatisi arttıkça hem Batı dünyasının zihniyet ve yaşantısını hayatlarının çeşitli safhalarına yaydıkları, hem de Doğu'nun edebiyat, düşünce ve kültüründen kademe kademe uzaklaştıkları görülür. Bu durumun, belli bir süreç dahilinde toplumu etkilediği ve her alanda içten içe değiştirdiği bilinmektedir. Bu değişikliklerin görüldüğü alanlardan birisi de *yeni türler, yeni temalar ve yeni insan görüşüyle* beraber değişen *eski edebiyat anlayışıdır*.*

İnsana yönelik bakış açısının değişmeye başladığı Tanzimat yıllarında, *yeni türler ve yeni temaların* etkisiyle bazı şair ve yazarların bir taraftan eski edebî gelenekten sapmaya başladıklarına, diğer taraftan da tamamıyla yeni bir edebî gelenek oluşturma yolunda ilerlediklerine şahit oluruz. Ancak XIX. yüzyılda, bu *eskiden kopma ve yeniye* yönelme olgusu, Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemi aydınlarında farklı seviyelerde tezahür etmiştir. Söz gelişi bu iki dönem sanatkarları içinde Servet-i Fünûn yazarlarının Doğu kültür dünyasından daha az nasiplenmiş oldukları, Tanzimatçıların ise onlara göre eski kültürlerini Doğu'dan alma konusunda daha olumlu bir durum da oldukları, aralarındaki belirgin farklardan birisi olarak görülebilir.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn şair ve yazarlarının Batı'ya yönelmeleri, ya Avrupa tecrübelerinden sonra iki kültür arasında mukayese yapmak suretiyle (*Şinasi'de olduğu gibi*) ya da Doğu sanatını

ve estetiğini tanıdıktan sonra Avrupa'ya gidip mukayeseye başlayanlardan, onların eserlerinden etkilenmeyle (*Nâmık Kemal'in Şinasi'den aldığı tesirde olduğu gibi*) başlamıştır. Ancak Şinasi'nin açtığı çığırdan sonra Doğu'ya bağlılığın daha çok görüldüğü Nâmık Kemal ve Ziya Paşa'dan Recaizade Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hâmid'e, hatta Servet-i Fünûn şair ve yazarlarına uzanan süreç içinde *ikilik* devam etmekle birlikte, bu *ikiliğin sonuçları daima Doğu aleyhine azalmış, Batı lehine çoğalmıştır*. Artık Servet-i Fünûn şair ve yazarları Batı'yı daha bir kanıksamışlar, Tanzimat nesline nazaran daha iyi tanımışlar ve bu durum onları Batılılaşma yönünde daha radikal tavırlar almaya yöneltmiştir.

Hüseyin Cahit ve Eski Edebiyat

Bilindiği gibi yeni edebiyatın kurulması aşamasında, eski edebiyata en amansız ve şiddetli hücumlar yöneltenlerden birisi Nâmık Kemal olmuştur. "*Ancak onun bu hücumları, zaman zaman eski edebiyatı, aşırı derecede karikatürize etmek şeklinde ve tesirindedir. Onun bilhassa eski şiiri hicvederken ileri sürdüğü görüşler ve söyleyişler, kelimesi kelimesine doğru değildir. Esasen Nâmık Kemal, sırası gelince, Türk Divan şiirinin güzelliklerini ve eserlerini öven yazılar da yazmıştır.*"¹ Nitekim Nâmık Kemal'in *Bahar-ı Dâniş Mukaddimesi*'nde söylediği bazı ifadeler de *Celâl Mukaddimesi*'nde yaptığı haksız ve hatalı tenkidin tam tersi ifadeler sayılır.²

Nâmık Kemal, *Celâl Mukaddimesi*'nde Divan şiirinin güzellik anlayışını şu ifadelerle hicvetmektedir:

"Divanlarımızdan biri mütalâa olunurken insan, muhtevi olduğu hayâlâtı zihninde tecessüm ettirse, etrâfını maden elli, deniz gönüllü, ayağını Zühal'in tepesine basmış, hançerini Mirrih'in göğsüne saplamış memduhlar; feleği tersine çevirmiş de kadeh diye önüne koymuş, cehennemi alevlendirmiş de dağ diye göğsüne yapıştırmış, bağırдықça arş-ı âlâ sarsılır, ağladıkça dünya kan tufanlarına gark olur âşıklar; boyu serviden uzun, beli kıldan ince, ağzı zerreden ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlü, yılan saçlı ma'sukalarla mâlâmâl göreceğinden kendini devler, gulyabânîler âleminde zanneder"¹⁶

Nâmık Kemal'den sonra eski edebiyata yöneltilen eleştiri ve saldırılar özellikle Recaiâde Mahmud Ekrem'le birlikte yaygınlaşmıştır. Servet-i Fünûn yazarlarının, eski edebiyatı savunanlara karşı, o yıllarda Batılı bir hayat ve edebiyat için yaptıkları mücadele kısa zamanda semerelerini vermiş ve beş yıl gibi kısa bir süre içinde, Türk edebiyat tarihinin en hararetli tartışma ve değişimlerine şahit olunmuştur.

Bu tartışmaların en hararetlisi *eski edebiyat-yeni edebiyat* çerçevesinde Muallim Naci ile Recâizâde Mahmud Ekrem arasında cereyan etmiştir.** 1880'lerden itibaren sürekli gündemde olan bu tartışmalar, 1893'te Muallim Naci'nin ölümünden sonra bir süre daha sürdürülmüştür. Bu yıllarda Recaiâde Mahmud Ekrem, eski edebiyat yanlılarına, güçlü ve birlik içinde karşı konulmasının daha etkili olacağı görüşündedir. Bu düşünceyle R. Ekrem, Galatasaray Sultanîsi'nden öğrencisi olan Ahmet İhsan'a; yine aynı okuldan öğrencisi olan Tefik Fikret'in, *Servet-i Fünûn* dergisine alınmasını teklif etmiştir. Tefik Fikret'in, derginin yazı işleri müdürlüğünü üstlenmesinin ardından zamanın yeni edebiyat taraftarları kısa bir zaman içinde bu dergi etrafında toplanmaya başlamışlar ve üç yıl gibi kısa bir zaman içinde (1896-1898) yenilik taraftarları eski edebiyat yanlılarının hücumlarını geri püskürtmüş ve böylece Batılı anlayışa sahip bir edebî geleneğin temellerini atmışlardır.⁴

Servet-i Fünûn yazarlarından olan Hüseyin Cahit Yalçın da böyle bir ortamda Divan edebiyatına karşı tavır alanlardandır. Bu tavrını da, henüz çocukken (on beş yaşında)*** yazmış olduğu ilk romanı *Nadide*'de (1890) açıkça göstermiştir.

Nadide romanının birkaç yerinde eski edebiyata, eski edebiyatın güzellik anlayışına eleştiriler yöneltildiğini, olayların akışı içinde Divan şiiriyle ilgili istihzaların yer aldığını görüyoruz. Eski edebiyata yöneltilen eleştiri ve alayların daha yolun başlarında kurmaca eserlere kadar sokulması bizzat birkaç açıdan ilgi çekici ve önemlidir.

İlk başta Hüseyin Cahit'in, çocukken ailesinden aldığı dinî-tasavvufî terbiye ve inançları, idadının ilk senelerine kadar muhafaza ettiğini belirtelim. Onun çocukken kuvvetli bir manevî hava teneffüs etmesine vesile olan unsurlar arasında, o yaşlarda okuduğu Hazreti Ali'nin gazaları, Battal Gazi, Kara Davut, Seyyid Nesimi'nin öldürülmesi olayı ve Peygamberimizin mucizeleri gibi dinî-tasavvufî anlatılar ve kahramanlığın yüceltildiği Halk hikâyeleri vardır. Ayrıca o, çocukluğunda evde gece kıraatleri sırasında okunan macera, entrika, cesaret, şecaat dolu hikâyelerden hoşlanmış ve bu eserlerdeki olağanüstü yüksek duyguların, iç âleminde kabarttığı coşkun hisler, gelecekteki ateşli mizacının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. *Edebî Hatıralar*'da bu hususla ilgili olarak Hüseyin Cahit, çocukken Âşık Garip ve Kerem hikâyeleri ile elinde dolaşıp duran, hiçbirini sevemediği Fuzûlî, Nedîm, Nâbî, Sünbülzâde Vehbî'nin divanlarının yerine Hazreti Ali'nin gazaları, Battal Gazi hikâyeleri. Kara Davut menkıbeleri, Şevâhidü'n-Nübüvve (Hazreti Peygamberin gösterdiği mucizelerin hikâyesi), şair Nesîmî'nin büyüklüklerini anlatan kitapları tercih ettiğini söylemektedir.⁵ Cahit, okumakla beraber bir türlü sevemediğini söylediği Divan şiirine belli bir yaştan sonra bir daha yaklaşmayacaktır. Çocuk yaşta yazmış olduğu 502 sayfalık *Nadide*'de yer alan eleştiri ve istihzaların sebebi, anlamadığı Divan şiirinden haz alamamış olmasıdır.

Bu eserde dile getirilen eski edebiyatla ilgili alaycı ifadeler, yazarın eski hayat ve edebiyata karşı olumsuz tavrını göstermektedir. Roman içindeki bu eleştiriler, Hüseyin Cahit'in, henüz idadının ikinci sınıfındayken eski hayata bağlılıktan uzaklaşmaya, ona karşı tavır almaya ve aynı zamanda da Batı'ya yönelmeye başladığının ilk işaretleri sayılabilir. Zira *Nadide*'yi yazdıktan hemen sonra, idadının üçüncü ve dördüncü sınıfında iken onun fikir, inanç ve yaşantısında çok önemli değişiklikler olmaya başladığı görülür. Bu değişikliklerde başta dayısı Cemal Bey'in tesiri olmak üzere,**** Nâmık Kemal ve Beşir Fuat'ın eserlerinin

mühim rolü olmuştur. O, hem dayısının sohbetlerinden hem de adını andığımız yazarların eserlerinden vatan ve hürriyet aşkı ile bazı materyalist fikirler edinmiştir. Ayrıca Cahit'in aldığı tesirin Edebiyat-ı Cedide devresinde *sosyalist, komünist* çehreler kazandığını da bilmekteyiz.⁶

Hüseyin Cahit ilerleyen yıllarda Ahmet Şuayb, Nâmık Kemal, Beşir Fuat (Beşir Fuat aracılığıyla okuduğu Büchner), Ahmed Rıza ve Mizancı Murad Beylerin tesirinde kalmış⁷ ve zaten çok zayıf bir bağla bağlandığı *eski kültür ve edebiyattan* tamamıyla uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşmada idadının ikinci sınıfından itibaren başlayan ve altı yıl devam eden Fransız edebiyatıyla ülfetinin de payı büyüktür. Yazarın düşünce dünyasını, kendi tabirince, skolastik batağından çekip kurtaran ve gözlerinin önüne daha geniş ufuklar açan yegâne unsur Fransızca aracılığıyla ulaştığı Batı kültürü olmuştur. Hüseyin Cahit, *Edebî Hatıralar'*ında anlattıklarına göre, bütün kültürünü Batı'ya ve özellikle Fransa'ya borçludur. Üzerinde doğu eserlerinin hiçbir tesiri olmamıştır. Eski ve yeni Türkçe eserlere veda etmiş, çocukluğunda anlamadan okuduğu divan edebiyatından da uzaklaşmıştır. Kısacası, gençliğinden beri ne okumuşsa Fransızca'dır ve ne öğrenmişse o menba'dan gelmiştir.⁸

Ruşen Eşref Ünaydın'ın *Diyorlar Ki* isimli eserinden de, Hüseyin Cahit'in eski kültüre olan uzaklığının hangi boyutlarda olduğunu anlamak mümkündür:

"Cahit Bey, en çok 'edebiyât-ı cedide' hakkında bilgi verecekti. Bundan hemen hemen emindim. Fakat kendisine önce eski edebiyat hakkındaki sualimi sordum.

'Eski edebiyat hakkında hiç düşüncem yoktur.' dedi. 'Okumadım, bilmem. Herhalde benim eski edebiyata hiçbir borcum yoktur. Fransız edebiyatına, bizim edebiyatımızdan herhalde kat kat daha ziyade borçluyum.'"⁹

Hüseyin Cahit, bütün yeni eğitim kurumları içinde memleketin en yüksek kültür müesseseleri ve yeni neslin yetiştiği mektepler arasında yer alan Mekteb-i Mülkiye'de¹⁰ okumuştur. Ahmet İhsan'ın anlattıklarına göre Mekteb-i Mülkiye'de okuyanlar *başka türlü* yetişmektedirler. İlk başta buradaki gençlerin açılmaya çok elverişli dimağlarını aydınlatan büyük hocalar vardır: Mizancı Murad Bey, Abdurrahman Şeref Bey, maliye dersi veren Portakal Paşa ile Sakızlı Ohanis Efendi. Mekteb-i Mülkiye'de kaynayan bu irfan kazanının

keçmesini ise mektepte edebiyat muallimliği yapmış olan Recâizâde Mahmud Ekrem Bey tutmuş ve bu hocaların elinden memlekette çok kıymetli aydınlar yetişmiştir."

Hüseyin Cahit'in de okuduğu Mekteb-i Mülkiye'de *yeni neslin* nasıl yetiştiğini göstermesi açısından Ahmet İhsan'ın şu ifadeleri dikkate değerdir:

"*Dünyada hayatın ancak iktisat üzerine kurulmuş olduğunu, milletlerle memleketler kuvvetinin her şeyden ziyade mâlî teşkilat ve sa'yden çıkacağını Mülkiye mezunlarına hep bu hocalar telkin etmişti. Sarıklı hocalardan ve evlerimizdeki atalarımızdan dinlediğimiz batıl itikatları, yani fena surette tefsir edilmiş olan «kısmet», «kanaat» ve «fânî dünya» akidelerinin boşluğu, garpte i'tilâ etmiş olan ilmî ve fennî görüşler sayesinde tetkik ve hallolunması lazım gelen meseleleri; kurûn-ı vustâ kafasıyla düşünmekteki tehlikeleri bu iki hocadan (Portakal Paşa ve Sakızlı Ohanis Efendi-y.n.) öğrenmiştim. Hülâsa bütün Mekteb-i Mülkiye'de okuyanlar başka türlü yetişiyordu. Babalarımızın görüş ve kanaatlarının zıddına mefkûreler alıyorduk.*"¹²

"Nadide" Romanında Eski Edebiyata Yöneltilen Eleştiri ve Alaylar

Bu romanda eski edebiyatın güzellik anlayışına yöneltilen eleştiriler ve alaycı ifadeler, yazarın Doğu kültüründen tamamen uzaklaşmaya başladığının ilk işaretleri sayılmalıdır. Nitekim, yazarın, küçükken okuduğunu ve sevemediğini söylediği Divan şiirine olan ilgisizliği, ilerleyen yıllarda daha da artmıştır. Hatta ondaki bu ilgisizlik sadece eski edebiyata yönelik değil, aynı zamanda eski hayata ve onu oluşturan bütün unsurlara yöneliktir. Hüseyin Cahit'in yaşadığı yıllarda Batı kültür ve hayatının tesiriyle kendi kültüründen, kendi edebiyat ve hayat çevresinden kopma hadisesi had safhada yaşanmaktadır. Oysaki Türk milletini Batılılaşmaya götüren bu kopuş, gerçekte eski edebiyat ve hayatın bütün yönlerinin olumsuz olduğu anlamına da gelmemektedir. Zira Tanzimat devri aydınları eski edebiyat ve hayatın olumlu yönlerini açıkça görebildikleri ve ona göre tavır aldıkları hâlde, Servet-i Fünûn aydınlarının eski edebiyat ve hayata karşı tam, keskin, bir daha geri dönüşü düşünülmecek şekilde köklü bir değişim taraftarı olarak yaklaştıkları görülür. Hüseyin Cahit'in bu romanında yer alan eleştiriler de bu tavır alışın sadece küçük bir örneği olarak görülebilir.

Divan şiirindeki 'güzele ve eski sanat anlayışı'na yöneltilen eleştirilere romanın sadece birkaç yerinde değinilmesi (s. 15, 18-20, 24-25, 41 ve 204-205), yazarın asıl gayesinin öncelikle belli bir vakayı aktarmak, sonra da eski edebiyata alay ve eleştiriler yöneltmek olduğunu göstermektedir. Nitekim Hüseyin Cahit'in, *Edebî Hatıralarda Nadideyi* yazma macerasını anlattığı bölümde, romandaki *Nadideyle* eski edebiyattaki *güzel'* arasında bir benzerlik kurmak istediğine dair herhangi bir ipucu görülmez. Yazarın bu bölümde verdiği diğer bilgilerden, bu benzerliği romanı yazmaya başladıktan sonra tasarladığı kolaylıkla anlaşılabilir:

"İçimde âdeta bir rahatsızlık hissediyordum. Mutlaka bir şey yazmalı idim! Nihayet kararımı verdim. Serez'de iken dinlediğim bir hikâye vardı. Onu biraz değiştirerek roman hâline sokacaktım. Bu kararı verince derhal kaleme sarıldım, yazdım, yazdım. «Nadide» işte bu gayretin mahsulüdür. Tam beş yüz iki sayfalık bir kitap!"¹³

Nadidede olaylar Balkanlar'da, yazarın sekiz yaşından on üç yaşına kadar kaldığı Selanik'e bağlı Serez Sancağı'nda ve yakın çiftliklerde geçmektedir.¹⁴

Romanda, Ali Bey bir gün çiftliğinin etrafında gezerken bir ağaç kovuğunda terk edilmiş kundaklı bir bebek görür ve onu yetiştirmeye, ona iyi bir terbiye vermeye karar verir. Adını *Fuad* koyduğu bu çocuk on sekiz-on dokuz yaşlarına geldiğinde, bir gün Ali Bey tarafından bazı işleri takip etmek için şehre gönderilir. O güne kadar çiftlikten hiç ayrılmamış olan Fuad, işlerinin bir kısmını tamamlar ve geceyi bir handa geçirir. Ertesi gün de saat beşe (alafranga öğlen 12 civarına) kadar geri kalan işlerini takip eden Fuad canı sıkılmış olduğundan şehirde dolaşmaya karar verir. Bir sokak boyunca yavaş yavaş yürürken birdenbire durur. Fuad, yanından geçtiği konağın penceresinde bir *hayal* gördüğü için durmuştur.

Yazarın, Divan şiirindeki *güzele* karşı dolaylı-dolaysız alay ve eleştirileri bundan sonra başlar. Bu alay ve eleştiriler, giderek hem gizliden açığa hem de hafiften şiddetliye doğru yol alırlar.

"Sebeb-i tavakkufu yanından geçtiği konağın penceresinde gördüğü bir hayal yahud bir gönül mîknatısı idi.

Evet! Bir hayal idi! Çünkü görünmesiyle gâib olması bir olmuştu.

Evet! Bir gönül mîknatısı idi! Çünkü bir lahza-da insanın gönlünü cezbetmesi işten bile değildi."¹⁵

Fuad'ın hayalini (gölgesini) bir görüşte âşık olduğu *Nadide*'nin bazı özellikleri ve yaptıkları, Divan şiirindeki güzelin; *dünya güzeli*, *zâlim* ve *kâtil* gibi vasıflarıyla uyuşmaktadır ve Ahmed Midhat Efendi'nin romanlarının havası içinde büyüyen**** Hüseyin Cahit hamaset dolu ruhuyla *Nadide*'yi kötü ahlâkı ve canî vasıflarından dolayı yerden yere vurur. Cahit'in, *kâtil*, *zâlim* ve *dünya güzeli Nadide* aracılığıyla Divan şiirine yönelttiği eleştiri ve alaylar, sevmediği ve kınadığı *Nadide* ile okuyup da sevmediği Divan şiirinin 'güzel'inin vasıfları arasında ortak noktalar bulmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Ardından, Fuad, pencerede gördüğü hayalin ki-me ait olduğunu anlamak için konağın karşısındaki sütçü dükkânına gider. Sütçüde yemek yiyen Fuad bir fırsatını bularak dükkân sahibine karşıdaki konak hakkında sorular yöneltir ve alaylar bundan sonra daha dolaysız ve sert olmaya başlar:

"– Demek oluyor ki karşiki konakta çok kalabalık var.

– Ne gezer efendim ne gezer? Bir hanım bir de kıızı! Ötekiler hep gürlüdü! Halâyık! Uşak! Bahçıvan!

– Zengin midirler?..

– Bu da söz mü efendim? Para içinde yüzüyorlar!... O kadar çiftlikler... Puuuu... Ah gözüne yandıgım...

– Sen lakırdının ihtidâsında **dünya güzeli** demiştin?

Geveze sütçü Fuad'ın yüzüne dikkatle bakarak güldükten sonra:

– Siz galiba efendim bu şehrin acemisisiniz. Bütün memleket halkı bunu bildiği halde sizin bilme-mekliğiniz bunu icâb etmez mi?

– Her ne ise sonra?

– Tuhaf! Hem genç hem yakışıklı olarsınız da!... Görmelisin efendim dünyada güzel olsa olsa bu kadar olur. O kaşlar mı dedin? Kemân (!!!). O gözler mi dedin? Bâdem (!!!). Ağzı mı dedin? Hokka (!!!). Dudaklar mı dedin? Lâl (!!!). Boy mu dedin? Servi (!!!). Beyaz mı dedin? Kar (!!!). Bel mi dedin? Çöp (!!!). Görmeli efendim görmeli! İşte bunun için bu konağa **Dünya Güzelinin Konağı** derler.

Fuad, ihtiyarın bir suret-i garibede methettiği **dünya güzelini (!!!) hayalinde tasvîr ile arz-ı pe-restiş etmeye başladı!!!**"¹⁶

Bu ifadelerde Divan şiirindeki *güzele* ait her bir vasıftan sonra gelen (!!!) ünlemler, yazarın ifade edilen vasıfları alaya aldığı için işaretleridir. Hüseyin

yin Cahit, Nâmık Kemal'in *Celâl Mukaddimesi*'ni ancak *Nadide*'yi yazdıktan sonra dayısının tavsiyeleri ile okumasına rağmen,¹⁷ *Nadide*'deki alaycı ifadelerin Nâmık Kemal'in bu eserindeki eleştirilerle ne kadar benzeştiği açıkça görülmektedir.

Nadide'nin güzelliği hakkında söylenen şu ifadelerde de Divan şiirindeki *güzele* yönelik alaylar sezilmektedir.

"Nadide hakikaten güzeldir. Güzelim! diyenlere gibta-res olacak derecede güzeldir. Siyah gözlerine saye veren kirpikleri, yerlere sürünme derecelerine gelen siyah saçları, mini mini elleri ayakları, latîf beyaz gerdanı, tombul yanakları, siyah kaşları, pek çokları bir hayli geceler uykusuz bırakacak derecede rûh-perverdir.

Ufacık ağzının pembe dudaklarından eksik olmayan tebessüm şuhâne hüsnüne başka bir letafet bahşeder.

*Mütenâsib buruncağzının kenarları -müştehiyâtı nefsâniyesine dâl olmak üzere- azıcık açığıdır"*¹⁸

Aşağıdaki konuşmalar ise Divan şiirinde sevgilinin kapısında bekleyen "âşık" tipi ve bu âşığın henüz sadece bir kere gördüğü ve hemen âşık olduğu sevgilinin hayaliyle yemekten içmekten kesilmesi ile dalga geçildiğini gösteriyor:

"Zevzek sütçü lakırdısında devamla dedi ki:

- Hasılı efendim, bütün memleket delikanlıları kendisine urgun! Hatta Nâdir Bey isminde bir bey kendisini istediye de vermediler... Hep delikanlılar şu duvar dibinde iltifat beklerler.. Hepsiyle eğlendi eğlendi koyverdi...

- Yâ?!

- Evet ne kadar da kanlara, kavgalara sebep oldu!..

- Babası yok mu?

- Hayır, vefat etti.

Fuad, istediğini öğrenmiş olduğundan ihtiyarın anlattığı başka bir takım dırıltıları dinlemeyerek dükkândan çıktı.

Zihni pek meşgul idi... Neden? İşte bu sualin cevabını kendisi de bilmez!

Sütçünün o kadar medhettiği bu kız acaba nasıldı?.. Acaba fi'l-hakika güzel mi idi?.. Vakıa kendisini bir lahzacık görmüş idiyse de tamamıyla teşhis edememişti.

Gördünüz mü düşüncelerini!..

*Geceyi hemen uykusuz geçirdi diyebiliriz, yemeğini öyle iştihatsız yemesi, mağmum durması hancının bile nazar-ı dikkatini celbetmişti."*¹⁹

Romana adını veren *Nadide*, Divan şiirindeki

sevgilinin özelliklerini çağrıştıracak bir isimdir ve Divan şiirinde vasıfları anlatılan "güzel" in en temel özellikleri arasında "nadide" kelimesinin ihtiva ettiği anlam vardır: "1. görülmemiş, görülmedik. 2. pek seyrek ve kıymetli."²⁰

Fuad şehirdeki işlerini bitirdikten sonra, *Nadide*'nin hayalinden başka bir şey göremeden çiftliğe döner. O, çiftliğe girerken Ali Bey ve Kanber'in, aralarında bir şeyler konuştuklarını görür. Ali Bey ve Kanber, Fuad'ın evlilik yaşının geldiğini konuşmaktadırlar. Fuad, çiftliğe girince kısa bir sohbetten sonra Ali Bey ona artık evlenme vaktinin geldiğini, kendisine bir kız araması gerektiğini söyler. Bunu duyan Fuad tam da *Nadide* olayı üzerine gelen bu teklif üzerine Ali Bey'den, bu meseleyi düşünmek için zaman ister, *Nadide* hakkında araştırma yapmak için ertesi gün tekrar şehre iner. Bundan sonra alay ve eleştirilerin dolaysız ifadelerle dozunu artırdığını görürüz.

"Fuad ertesi gün şehre azimet etti. Atını hana bırakır bırakmaz nereye gideceği ma'lûm değil mi?

Sütçü dükkânına sütçü!!

Siz Fuad'ı; Şah İsmail, Âşık Garib, Kerem, Âşık Ömer gibi bir takım "hezeyan nameleri" okumamıştır mı zannediyorsunuz?

*Okumuş, hatta bazılarını ezber bile etmiştir. Ya bu hikâyeleri okuya okuya, peri kızı masallarını işite işite böyle medhini işittiği bir kıza âşık olması mümkün değil midir?!"*²¹

Bu sözlerden ve *Edebî Hatıralar*'daki bazı ifadelerden Hüseyin Cahit'in *Şah İsmail, Âşık Garib, Kerem (ile Aslı), Âşık Ömer* gibi halk hikâyelerini sevmemesinin sebebini, yazarın çocuk yaşta aşk temalı hikâyelerden hoşlanmamış olmasında; diğer taraftan ise *Hazreti Ali'nin Gazaları, Battal Gazi, Kara Davut, Seyyid Nesîmî'nin öldürülmesi olayı* gibi halk hikâyelerini ve *Peygamberimizin mucizelerini****** sevmesinin sebebini de bunların dinî-tasavvufî temalı anlatılar ve kahramanlık dolu halk hikâyeleri olmalarında aramalıdır.

İşte yazarın -yukarıda görüldüğü gibi- aşk konulu halk hikâyelerine *hezeyan nameleri* demesi de çocukken bunlardan zevk alamamış olmasından dolayıdır. Bu da, onun kendi kültüründen, Divan ve Halk edebiyatı zevkenden daha çocukken uzaklaşmaya başladığını göstermektedir.

Romanın sonraki bölümlerinde, Fuad ile *Nadide* arasında cereyan eden aşk ilişkisinin kesintiye uğradığı bir dönemde, Ali Bey de şehre inmiş, tesadüfen *Nadide*'yi görmüş, ona âşık olmuş ve onunla

evlenmiştir. Fuad, bu evlilikten sonra, aynı çiftlikte *Nadide*'yi karşılamamak için tebdil-i hava bahanesiyle başka bir çiftliğe gitmiştir. Fuad, bir gece sabaha doğru çiftlik evinde odasının penceresini açar. bu sırada ay. her zamankinden parlak görünmekte ve bazen de bulutlar arasına girmektedir:

"Ne çare ki felek hiçbir şeyin mükemmeline müsaade etmediği cihetle o da muzlim bulutlar arasında mestur kaldı.

İnsan böyle yerde şairleri nasıl aramasın? Bakınız ne şairane hâl! Ayın parça parça bulutlar arasından görünüşünü, zülfünü yüzüne dağıtmış bir mahbubenin saçları arasından arz-ı dîdâr edişine teşbih etmek az hüner midir?

Fuad birkaç lokma yedikten sonra hiçbir vakit yanından eksik etmediği tüfeğini alarak kıra çıktı... Ortalık hâlâ yaştı! Çimenlerin üstünde kalmış ve mehtâbdan dolayı parlamakta bulunmuş olan yağmur tanelerini neye benzetelim?

Yorulmuş bir dilberin yüzündeki terlere mi? Yo!! Bu teşbih gül üzerindeki çiğ tanelerine mahsustur değil mi? Haydi öyle olsun!.

Fuad'ın takip ettiği yol iki tarafı söğüt ağaçlarıyla muhat idi. Fuad da rast gele buraya gelmiş ve nereye gittiğini bile unutmuştu. Yol dikleşiyordu... Fuad bunun da farkına varamadı... Hatta bu havada terlediği halde bunu bile anlamadı!?

Ne o? İstigrâb mı ettiniz? Hey kuzum hey! -İnşâallâh ölmezsiniz ya!- Fuad gibi olun da bakalım fark edebiliyor musunuz? Ne zannettiniz? Fuad âşık!... Aşk, adamı ne yapmaz?!..

Bir âh çektiği vakit yakar (!..) kül (!..) ediverir değil mi? İşte bizim âşık Fuad da bir değil birkaç «âh» çektiği halde yanmadı! Terli idi de onun için rutubetten parlamadı mı dediniz? Gör-dünüz mü terlemekteki kerameti?!..

Maazallah! Bir yeri tutuşacak olsa idi, esen şiddetli rüzgardan öyle bir kesb-i inşîâl edecekti ki, değme yağmur söndürmekten âciz kalacak idi!. Bereket versin ki bu hâl olmadı..."²²

Sonuç olarak. *Nadide* romanında Divan şiirine yöneltilen eleştiriler Tanzimat'tan sonra yetişen yeni nesiller arasında divan şiirine ilginin iyice azalmaya başladığının bir göstergesi sayılabilir. Zira Hüseyin Cahit'in okuyup da sevemediği Divan şiirini bugün milyonlar, -bırakın halihazırda sevmeyi- bundan sonrası için okumaya ve sevmeye dahi çalışmamaktadırlar. Bu durum, Tanzimat'tan sonra Nâmık Kemal'le başlayan çok olumsuz bir geleneğin sonucunda ortaya çıkmıştır.

Hele hele XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarından itibaren dikkatlerini Şarktan Garba çevirmiş aydınların artmasıyla birlikte bu gelenek daha o yıllarda köklü bir hâl almaya başlamıştır.

Eski *sevgili tipine* yönelik olarak *Nadide* romanında oıtaya konulan eleştirel tavrı, aydınların eski edebiyattan kopuşuna bir delil olarak kabul etmek gerekir. *Nadide* romanından önce birçok fikir ve tenkit yazısında eski edebiyata yöneltilen eleştiriler, kurmaca bir eser olan romanda da motif olarak kullanılmış olmaktadır. •

DİPNOTLAR

- * Yazıdaki aynen alıntılar *italik* olarak verilmiştir. Aynen alıntılar dışındaki bütün *italik* ve **koyu** vurgular makalenin yazarına aittir. (S.Ç.)
- 1 Nihat Sami BANARLI, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. II, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 898.
  - 2 Nihat Sami BANARLI, **age**, s. 898-899.
  - 3 Namık KEMAL, "*Mukaddime-i Celâl*". **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II**, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1978, s. 343.
  - ** Eski-yeni edebiyat çerçevesinde yapılan tartışmalar için bk. Fevziye Abdullah TANSEL, "*Muallim Naci ile Recâizâde Mahmud Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hadiseler*", **Türkiyat Mecmuası**, C. X, İstanbul 1953.
  - 4 Kenan AKYÜZ, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**. İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 5. bs., s. 87-91.
  - *** 7 Aralık 1875'te doğan Hüseyin Cahit'in *Nadide*'yi ikinci sınıfın başlarında, on beş yaşının sonuna doğru yazdığı ve on altı yaşında bastırıldığı anlaşılmaktadır. Bunu, Ahmet Mithat Efendi'nin romana yazmış olduğu takrizin tarihinden, Hüseyin Cahit'in romanın sonuna eklediği "*Kâri'in*" başlıklı yazıdaki bazı bilgiler ve bu yazının allına düştüğü tarihten ve bir de "*Edebî Hatıralar*"daki bazı bilgilerden çıkarmak mümkündür.
  - 5 Hüseyin Cahit YALÇIN. **Edebî Hatıralar**, Akşam Kitaphanesi Neşriyatı. İstanbul 1935,"s. 5-10.
  - **** Ömer Faruk Huyugüzel, "*Genç mektepliği a kadar yönlendirilen hu dayının kimliği hakkında bilgi edinmek kabil olmamıştır*." der. Bk. Ömer Faruk HUYUG ÜZEL, **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma**, Ege Ü. Edebiyat Fak. Yay., İzmir 1984. s. 5. 20 No'lu dipnot. Hüseyin Cahit de dayısı hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: "*Bu on heş sene mahkumiyet nihayet sona ermiş. Günün birinde aile içinde büyük bir sevinç dalgalandı. Dayım menfadan avdet etti. Bu. otuz. otuz bir yaşlarında sevimli, güzel söz söyler bir genç idi. Benim üzerimde büyük bir tesir yapıyordu. O sihirli vatan ve hürriyet bahislerini onun ağzından tatlı tatlı dinlerdim. Dayım benim nazarımda büyük bir şerefhâlesiyeli parlıyordu. Rodos'ta Namık Kemal Bey onları evlat gibi kabul etmiş, fikrî terbiye/eriyle meşgul olmuş. İstihdad aleyhinde bulunduğu için ufeye giden, orada Namık Kemal Bey'in evlâdı gibi büyüyen bir dayı.. Ağzından çıkan bütün sözler dos-doğru kalbime ve ruhuma giriyordu. O benim için bir peygamber idi. Benim ruhumun muhtaç olduğu bir gıdayı bana getiriyordu, bana yeni bir iman getiriyordu. Evet. tam doğru kelimesi budur: Yeni bir din. vatan ve hürriyet aşkı.."* Hüseyin Cahit YALÇIN, **Edebî Hatıralar**, s. 35-36.
  - 6 Ömer Faruk HUYUG ÜZEL. **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma**, s. 6.

Kapris

Mehmet Atilla MARAŞ

Bu şehre çölden geldim
Sizden
Usul öğrendim
Kaside öğrendim
Kapris öğrendim

- 7 Ömer Faruk HUYUGÜZEL, *age*, s. 5-7.
- 8 Bk. Hüseyin Cahit YALÇIN, *age*, s. 26, 32, 59.
- 9 Ruşen Eşref ÜNAYDIN, *Diyorlar Ki*, MEB Yayınları, İstanbul 1972, s. 88.
- 10 Halit Ziya UŞAKLIGİL, *Kırk Yıl*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969, s. 488.
- 11 Ahmet İHSAN, *Matbuat Hatıralarım*, C. 1, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1930, s. 28-31.
- 12 *Age*, s. 30.
- 13 Hüseyin Cahit YALÇIN, *Edebî Hatıralar*, s. 13-14.
- 14 Ömer Faruk HUYUGÜZEL, *age*, s. 198.
- 15 Hüseyin Cahit YALÇIN, *Nadide*, Âlem Matbaası, İstanbul 1308, s. 15.
- **** Hüseyin Cahit, çocukken gece kıraatlerinde Ahmet Mithat Efendi'nin hikaye ve romanlarını dinlemiştir. Cahit, Ahmet Mithat'ı o yıllarda eserleri sebebiyle bir yarım ilah azametiyle yükseklerle çıkardığını ve kendisine karşı duyduğu hissi hakkıyla ifade için başka bir tabir bulamayıp ümmeti arasına girdiğini söyler. Onun ilk eseri *Nadide* de zaten, kendi tabirince, Ahmet Mithat Efendi'nin fena bir taklidinden ibarettir. O da Ahmet Mithat Efendi gibi hikayeyi yarıda keserek bir-
- çok yerde söze karışmış, hatta felsefi mütalaalara girişmiştir. Bk. Hüseyin Cahit YALÇIN, *Edebî Hatıralar*, s. 6-7, 19.
- 16 Hüseyin Cahit YALÇIN, *Nadide*, s. 18-19.
- 17 Bk. Hüseyin Cahit YALÇIN, *Edebî Hatıralar*, s. 13-17, 35-36.
- 18 Hüseyin Cahit YALÇIN, *Nadide*, s. 41.
- 19 *Age*, s. 19-20.
- 20 Bk. Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1997, s. 795; Şemseddin SAMÎ, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 1996, s. 1446.
- 21 Hüseyin Cahit YALÇIN, *Nadide*, s. 24-25.
"Hazreti Ali'nin gazaları, Battal Gazi, Kara Davut nereden elime geçti bilmem. Ben bunları Âşık Garib'e de, Kerem'e de tercih ediyordum. Hattâ geceleri aile arasında okunan romanlar da bende meselâ Hayber kalesi önünde Hazreti Alinin gösterdiği kahramanlık kadar heyecan uyandırmazdı"; "Fuzuli, Nedim, Nabi, Sümbülzade Vehbi divanları elimde dolaştı durdu. Hiçbirini sevemedim." Bk. Hüseyin Cahit YALÇIN, *Edebî Hatıralar*, s. 5-6 / 8.
- 22 Hüseyin Cahit YALÇIN, *Nadide*, s. 204-205.